

Organizační formy výuky

Design vzdělávacího procesu

26. duben 2016

Co je obsahem

- Co je organizační forma výuky
- Vymezení a popis jednotlivých organizačních forem
- Klady a nedostatky
- Téma vs organizační forma výuky

Organizační forma výuky

- Uspořádání celého vyučovacího procesu (složky a vzájemné vazby v čase a prostoru)
- Každá z organizačních forem vytváří vztahy mezi žákem, vyučujícím, obsahem a prostředky vzdělávání
- Má vnitřní strukturu
- Ovlivňuje např. výběr metod výuky

Organizační formy výuky

Podle vztahu k osobnosti žáka/studujícího	Individuální / skupinová / hromadná / <u>individualizovaná</u>
Podle charakteru výukového prostředí	ve třídě / v odborné učebně / v laboratoři / exkurze / výuka v knihovně / domácí úkol
Podle délky trvání	vyučovací hodina / zkrácená výuková jednotka / dvouhodinová výuková jednotka / vysokoškolská lekce / seminář / speciální kurz apod.

Pohled do historie

- Od individuální formy k projektové výuce

Organizační formy výuky - členění

- a) Individuální výuka
- b) Hromadná (frontální) výuka
- c) Individualizovaná výuka
- d) Projektová výuka
- e) Skupinová a kooperativní výuka
- f) Týmová výuka
- g) Otevřené vyučování

(Jedná se o jeden z několika možných přístupů k členění)

Individuální forma výuky

- Trvalejší interakce **učitel – jeden žák** (při individuální i hromadné výuce)
- Pro běžnou výuku na ZŠ a SŠ spíše ojedinělá
 - např. doučování
- Pasáže individuální formy v běžné výuce
 - Při samostatné práci žáků
 - Učitel se věnuje „slabšímu“ žákovi individuálně
 - Při výkladu
 - Vysvětlování /odpovídání na dotaz jednotlivců
- Umělecké vzdělávání
- Jazykové vzdělávání
- Domácí vzdělávání
- Autoškola

Vzájemné vyučování

- Tzv. Bell-Lancasterův systém
 - Pozice tzv. MONITORŮ (POMOCNÍKŮ) mezi žáky
 - Typické pro církevní školy (chudí žáci)

Hromadná (frontální) výuka

- J. A. Komenský - vytvořil didaktický systém hromadného vyučování
- Třída vytvořena podle stejného věku dětí
- Probírána stejná látka, stejné úkoly ve stejném čase
- Hlavní cíl: aby si žáci osvojili maximální rozsah poznatků

- Učitel dominantní - řídí učební činnost všech žáků najednou
- Orientace na poznávací procesy
- Vysvětlování učitele
 - slovní působení učitele doplňováno zápisem na tabuli, prezentací, demonstrací obrazů a předváděním
- Komunikace jednosměrně od učitele k žákům
- Žáci pracují v určitých fázích také individuálně (tj. nemají formální kontakty s ostatními spolužáky)

- Uspořádání učebny stanoveno zasedacím pořádkem, v popředí je místo pro učitele
- Organizaci školního dne určuje rozvrh hodin - jedna vyučovací hodina, oddělená přestávkou, trvá obvykle 45 minut

Hromadná (frontální) výuka

- Hlavní cíl: aby si žáci osvojili maximální rozsah poznatků
- Orientace na poznávací procesy
- Vysvětlování učitele
 - slovní působení učitele doplňováno zápisem na tabuli, prezentací, demonstrací obrazů a předváděním
- Komunikace jednosměrně od učitele k žákům
- Žáci pracují v určitých fázích také individuálně (tj. nemají formální kontakty s ostatními spolužáky)
- Realizuje se ve vyučovacích hodinách
- Uspořádání třídy je stálé

Hromadná (frontální) výuka

- Při regulaci učebních činností žáků **učitel**:
 - 1. vytváří podmínky pro učení žáků
 - 2. seznamuje žáky s novým učivem
 - 3. umožňuje, aby si učivo upevnili a prohloubili,
 - 4. diagnostikuje (hodnotí) žáky a sebe, jak byl splněn stanovený cíl edukace
- Podle toho, která **etapa ve vyučovací hodině** převládá, se rozlišují hodiny:
 - přípravy / osvojování / opakování / upevňování vědomostí / vytváření a upevňování dovedností / použití / ověřování a hodnocení (diagnostika)
 - nejpoužívanější typ vyučovací hodiny = **kombinovaná hodina** (zahrnuje všechny předešlé etapy)

Individualizovaná forma výuky

- Od 19. století v reakci na nedostatky hromadné výuky (potlačení individuality žáka, samostatného myšlení, samostatné práce...)
- Ne vždy efektivní v době potřeby masového vzdělávání novověku
- Zdůrazňuje didaktický princip **individuálního přístupu, vnitřní diferenciaci (cílů a metod)- PŘI ZACHOVÁNÍ frontální výuky**
- Pedagog Václav Příhoda (30. léta)
- Současnost:
 - zejména v tzv. alternativních školách (např. waldorfské, montessoriovské, daltonské, freinetovské a jenské)

Daltonská soustava (daltonský plán)

Nejběžnější typ individualizované formy výuky

- Zakladatelkou Helena Parkhurstová
- Alternativní / 1919 / USA
- Dnes nejpočetnější v Nizozemí

- Učitel v roli rádce
- Učivo je žákům „naservírováno“ k samostatnému studiu
- Měsíční smlouva mezi učitelem a žákem
 - Učivo v podobě dokonale rozpracovaného obsahu učební látky (učebních problémů)
 - Žák spolurozhoduje o učebním obsahu
- Žák si sám vyhledává informace a fixuje si je
- Převaha samostatná práce
- Značná žákova svoboda / cvičení v odpovědnosti, vůli, spoléhání na sebe sama, sebeovládání

Nedostatky daltonské soustavy

- Chybí systematické opakování a procvičování učiva
- Nesystematičnost získávání poznatků
- Idea učitele o žákově aktivitě a silné vůli
- ČR – několik škol např. v Brně (Asociace českých daltonských škol, 1996)

Samostatná práce žáků

- Žák získává vědomosti a dovednosti
 - vlastním úsilím
 - relativně nezávisle na pomoci jiných
 - s využitím problémového učení
 - rozvíjí samostatné, tvořivé a kritické myšlení
- **Čtyři úrovně samostatnosti**
 - Napodobující (opisování , překreslování)
 - Reprodukující (reprodukce textu)
 - Produkcující (řešení problémové úlohy, výrobek)
 - Přetvářející (objev originálního řešení úlohy)

Využití

- např. při pozorování různých jevů, při zobecňování dřívějších zkušeností žáků, při práci s textem, při používání vědomostí v praxi, při provádění experimentů a laboratorních prací a také při ověřování znalostí a dovedností v písemných pracích

Někdy pracují žáci samostatně i v případě, že byli formálně rozděleni do skupinek.

Výhody - samostatná práce - Nevýhody

- Realizace VLASTNÍCH myšlenek a plánů
- Zodpovědnost za svou práci
- Volby vlastního tempa práce (time management)
- Podpora diferenciacce třídy
- Respektovány specifické předpoklady jednotlivých žáků
- Malá (žádná) vzájemná spolupráce a komunikace
- Nepodporovány sociální vztahy ve třídě
- Nerozvíjeny formy sociálního učení ve třídě

Metody vedoucí k samostatnosti

1. Předběžné učební činnosti

- Výroba pomůcek / zjišťování potřebných údajů / návštěva knihovny ...

2. Cílené a soustavné pozorování předmětů a jevů

3. Práce žáka s dokumenty

- Čtení s porozuměním
- Informační gramotnost

Skupinová výuka

Třída rozdělena do menších skupin 3-5 žáků podle různých hledisek, např. podle druhu činnosti, obtížnosti činnosti, zájmu žáků, pracovního tempa, dovednosti spolupracovat apod.

Určující rysy:

- společná práce žáků v menších skupinách na řešení problémového učebního úkolu
- rozdělení práce jednotlivých žáků ve skupině (role, pozice)
- sdílení názorů, zkušeností a prožitků ve skupině,
- vzájemná pomoc / hodnocení práce členů skupiny,
- odpovědnost jednotlivých žáků za výsledky společné práce

Učitel poradce / pomocník

- podněcuje žáky ke spolupráci, někdy dokonce vyžaduje aktivitu žáků při formulování úloh

Učební úlohy:

- rozdílné svým obsahem a náročností
- umožňují spolupráci žáků

Komunikace:

- probíhá mnohostranně – ve skupině a mezi skupinami a učitelem

Uspořádání třídy:

- flexibilní, umožňující konfiguraci pracovních míst žáků podle velikosti skupiny i charakteru úloh

Tvoření skupin: losem, direktivně, prostorově, žáci sami atd.

Homogenní skupiny (diferencované vzdělávání)

- Žáci přibližně stejné úrovně intelektu a vědomostí
- [Výhody a nevýhody:](#)

Heterogenní skupiny

- Žáci s různým prospěchem
- [Výhody a nevýhody:](#)

Srovnání

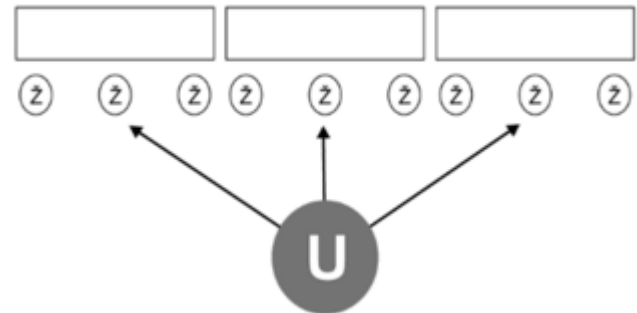
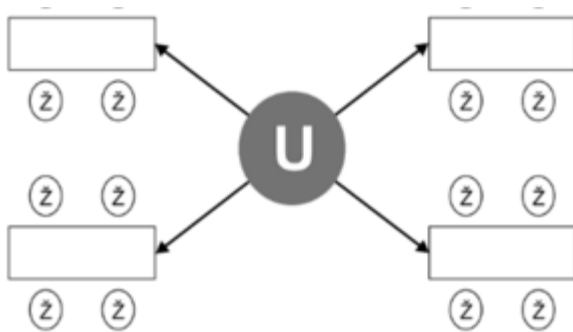
	Frontální výuka	Skupinová výuka
Činnost učitele		
Činnost žáků		
Učební úlohy		
Pedagogická komunikace		
Uspořádání třídy		

Skupinová výuka

Přednosti

Nevýhody

Uspořádání učebního prostoru pro skupinovou výuku

Kooperativní výuka

- Pojem používán jako synonymum ke skupinové výuce
 - Kasíková NE: skupinová práce se nemusí kooperativní výuce rovnat
- Kooperativní výuka:
 - Princip spolupráce při **dosahování cílů**
 - **Výsledky jedince podporovány činností celé třídy**
 - Skupina má prospěch z práce jednotlivce
 - Úspěch každého člena skupiny závisí na úspěchu všech členů
 - Spolupráce třída-učitel-žáci

Projektová výuka

- Definována různě
 - ...**organizační forma** výuky
 - ...**metoda** řešení komplexního problémového úkolu
- Charakteristický rys: **CÍL s konkrétním výstupem** (výrobek, řešení problému ...)
- Žáci s pomocí vyučujícího řeší určitý úkol (projekt), který vychází z praktických potřeb nebo je s praxí úzce spojený

Znaky projektu

- Vychází z potřeb a zájmů žáka
- Vychází z konkrétní a aktuální situace (i mimo školu)
- Interdisciplinární - **integrace tradičních předmětů**
- Podnik žáka
- Konkrétní produkt – výstup (prezentace žáků)
- Realizován zpravidla ve skupině (není nutné)
- Podpora místně zakotveného učení (komunita)

Typologie projektů

(podle J. Kratochvílové)

Hledisko třídění	Typy projektů
Navrhovatel projektu	<ul style="list-style-type: none"> • žákovské • uměle připravené • kombinace obou předchozích typů
Účel projektu	<ul style="list-style-type: none"> • problémové • konstruktivní • hodnotící • směřující k estetické zkušenosti • směřující k získání dovedností
Informační zdroj projektu	<ul style="list-style-type: none"> • volný (informační materiál si žák obstará sám) • vázaný (informační materiál je žákovi poskytnut) • kombinace obou typů
Délka projektů	<ul style="list-style-type: none"> • krátkodobé (mohou trvat dvě vyučovací hodiny nebo více vyučovacích hodin) • střednědobé (realizuje se v průběhu jednoho dne až dvou dnů) • dlouhodobé (tzv. projektové týdny, které se realizují zpravidla jednou za školní rok) • mimořádně dlouhodobý (několik týdnů nebo i měsíců); tyto projekty probíhají paralelně s výukou
Prostředí projektu	<ul style="list-style-type: none"> • školní • domácí • kombinace obou typů • mimoškolní
Počet zúčastněných na projektu	<ul style="list-style-type: none"> • individuální • společné (skupinové, třídní, ročníkové, mezitřídní, meziročníkové, celoškolní)
Způsob organizace projektu	<ul style="list-style-type: none"> • jednopředmětové • víceředmětové

Základní kroky projektu

Realizace projektu podle W. H. Killpatricka:

1. fáze: **zpracování záměru** projektu → smysl a cíle projektu
2. fáze: **zpracování plánu** → (žáky) do jednotlivých kroků (čas, místo, účast, pomůcky apod.)
3. fáze: **provedení projektu** → jsou však možné i určité korekce
4. fáze: **vyhodnocení projektu** → podílejí se společně vyučující i žáci

Tradiční – výuka – Projektová

- Výhody:
 - umožňuje systematické vzdělávání
 - organizace je jednoduchá
- Nevýhody:
 - neustálé hledání motivace
 - nepřihlížení k individuálním potřebám a zájmům žáků
- Výhody:
 - projekt motivem sám o sobě, přispívá k individualizaci výuky
 - žáci se učí spolupracovat, řešit problémy
 - rozvoj tvořivosti, vedení k odpovědnosti a toleranci
- Nevýhody:
 - časová náročnost

PROJEKTOVÁ výuka a žák

- Pozitiva
 - Individualita
 - Silná motivace k učení
 - Zodpovědnost
 - Samostatnost
 - Informační gramotnost
 - Řešení problémů
 - Konstruování poznání (práce s prekoncepty)
 - Organizační, řídicí a plánovací dovednosti
 - Spolupráce v týmu
 - Respekt
 - Tvořivost, aktivita, fantazie
- Negativa
 - Časová náročnost
 - Nedostatek potřebných kompetencí

Projektová výuka a učitel

- Pozitiva
 - Nová role – facilitátor, mentor, poradce
 - Vnímání dítěte jako celku
 - Změna myšlení o žácích
 - Rozšiřování vyučovacích strategií
 - Nové možnosti hodnocení, sebehodnocení
 - Organizační dovednosti
- Negativa
 - Časová náročnost na přípravu
 - Náročnost na hodnocení

Otevřené vyučování

Reformní / ve dvou směrech:

1. Organizační opatření ve vyučování

- týdenní plán, volná práce
- vedou žáky k větší odpovědnosti za plánování a vlastní průběh učení
 - žáci plní úkoly obsažené podle připraveného týdenního plánu a zpracovávají časově vymezené bloky - tzv. volné práce
 - při volné práci se podporuje vzájemná kooperace
 - žákům doporučeno pracovat individuálně nebo ve skupinách

2. Otvírání školy navenek

- vytváření sítě kontaktů s mimoškolním prostředím (rodiče, obec, podnikatelé, různé organizace)
 - realizace různých školních projektů

Týmové vyučování

- Od 60. let 20. století
- Podstata: **spolupráce více učitelů v různých funkcích**
 - Specialisté
 - Třídní učitelé
 - Odborní učitelé
- Velký nárok na prostor – sály / malé laboratoře a učebny
- Výhody a nevýhody týmového vyučování:
 - Výhody: respekt individuálního učebního tempa, zaměření na schopnosti každého žáka, různé úhly pohledu na totéž téma
 - Nevýhody: časová náročnost, střet zájmů v týmu učitelů

Domácí úkol na 3. 5.

- Vyberte si **3 oborová témata** (např. podle RVP Gymnázia a vzdělávacího oboru *Informační a komunikační technologie*) a navrhněte pro jejich edukaci vhodné **organizační formy výuky** (různé).
- Svou volbu zdůvodněte 😊

Zdroje - výběr

- KYRIACOU, Chris. ***Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování.*** Vyd. 4. Překlad Dominik Dvořák, Milan Koldinský. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0052-9.
- PETTY, Geoffrey. ***Moderní vyučování.*** 6., rozš. a přeprac. vyd. Překlad Jiří Foltýn. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.
- ZORMANOVÁ, Lucie. ***Obecná didaktika: pro studium a praxi.*** Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4590-9.